UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
FACULTEIT DER MAATSCHAPPIJ - EN GEDRAGSWETENSCHAPPEN
AFDELING PSYCHOLOGIE

Populariteit:

Acceptatie door Leeftijdgenoten

Scriptie door: C. M. M. Breed
Collegekaartnummer: 0009083
Afstudeerrichting: Ontwikkelingspsychologie
Begeleider: A. Dudink
Datum: 14 juni 2004

Samenvatting

In deze scriptie wordt getracht antwoord te vinden op verschillende vragen met betrekking tot populariteit. Een ieder kan zich iets voorstellen bij populariteit, maar wanneer we proberen na te gaan wie bepaald welke personen populair zijn en aan de hand van welke kenmerken dit gebeurt, of er invloed van leeftijd en / of sekse is voor populariteit en of populariteit stabiel is over de jaren heen, dan blijkt populariteit een complex begrip. Populariteit wordt hier gedefinieerd als acceptatie door leeftijdgenoten. Er is in deze scriptie gekeken naar populariteit bij kinderen. Populariteit kan in verschillende omgevingen van invloed zijn, zoals in de klas, op school, bij de sportvereniging en in de woonomgeving.

In de inleiding wordt aangegeven wie populariteit bepaald, aan de hand van welke kenmerken dit gebeurt en met welke technieken populariteit bepaald kan worden. Daarnaast wordt er stilgestaan bij de verwachtingen van vriendschappen op verschillende leeftijden. In hoofdstuk 2 wordt aan de hand van een aantal onderzoeken gekeken naar de invloed van leeftijd en sekse op populariteit. De stabiliteit van populariteit en de consequenties van een afgewezen sociale status op jonge leeftijd voor de adolescentie worden in hoofdstuk 3 behandeld. De in hoofdstuk 2 en 3 verkregen informatie wordt in hoofdstuk 4 naast de recente ontwikkelingen in het basisonderwijs in Nederland gelegd.

Resultaten tonen aan dat populariteit afhankelijk is van leeftijd. Sekse lijkt een rol te spelen in de acceptatie door leeftijdgenoten, maar welke rol dat precies is, is nog niet duidelijk. Aangetoond wordt dat het belangrijk is om afgewezen kinderen in subgroepen in te delen, dit met het oog op het opstellen van interventies die zo goed mogelijk op de kinderen zijn aangepast. Welk soort onderwijs het meest geschikt is voor een kind is moeilijk te zeggen, elk kind is verschillend. Onderzoek heeft echter aangetoond dat studenten in het speciaal onderwijs beter af lijken te zijn dan slecht presterende studenten in het regulier onderwijs. Sociale vaardigheidstraining lijkt voor kinderen met een handicap, stoornis of ziekte een stap in de goede richting. Het kan niet alleen hun sociale gedrag en acceptatie door leeftijdgenoten op korte termijn verbeteren, maar waarschijnlijk ook op lange termijn. Dit zou betekenen dat bij deze kinderen het risico op problemen in de toekomst verkleind wordt met behulp van de sociale vaardigheidstraining.

Populariteit blijft een relatief begrip, het is zeer breed op te vatten (zelfs wanneer alleen naar populariteit in de klas gekeken wordt). De resultaten blijven dan ook meer veronderstellingen in plaats van harde feiten. Door stapje bij beetje meer te weten te komen over populariteit, kunnen de bevindingen steeds meer de vorm aan gaan nemen van feiten. Voordat het zover is, zijn we waarschijnlijk een paar jaar verder. Er is nog veel onderzoek nodig op dit gebied.

Inhoudsopgave

		Pagina:
1.	Inleiding	3
2.	Populariteit, invloed van leeftijd en sekse	8
3.	Stabiliteit van populariteit en consequenties	15
4.	Relaties met recente ontwikkelingen in het basisonderwijs	21
5.	Conclusie / Discussie	26
6.	Literatuur	31

1. Inleiding

Gelezen op Internet: “Lieve Sanne, Ik wil graag bij de populaire kinderen in mijn klas horen. Ik wil geen watje zijn en er wat leuker uitzien. Wat kan ik doen? Anoniempje”. Een ieder die dit leest, snapt waar het hier over gaat. In elke klas zit wel een populair groepje. En niet alleen in de klas of op school, ook bij de sportvereniging en in de woonomgeving. Maar als we proberen na te gaan wie bepaald welke personen populair zijn en aan de hand van welke kenmerken dit gebeurt, of er invloed van leeftijd en / of sekse is voor populariteit en of populariteit stabiel is over de jaren heen, dan blijkt dat populariteit een complex begrip is.

In de Inleiding zal geprobeerd worden het begrip populariteit nader toe te lichten. Dit gebeurt aan de hand van een definitie en verschillende factoren die een rol spelen bij het bepalen van populariteit. Verder zullen er verschillende technieken worden behandeld die gebruikt kunnen worden om de sociale status te bepalen. De vijf statustypen die uit deze technieken volgen, zullen worden besproken. Ook zal er een overzicht gegeven worden van wat er in de hoofdstukken van deze scriptie behandeld wordt.

Populariteit wordt hier gedefinieerd als de acceptatie door leeftijdgenoten. Het zijn de leeftijdgenoten die de populariteit van een persoon bepalen. Acceptatie door leeftijdgenoten is belangrijk voor ieder kind. Helaas is het voor het ene kind vanzelfsprekend geaccepteerd te worden en moet het andere kind er erg zijn best voor doen en slaagt er soms niet in echt geaccepteerd te worden. In de literatuur gaat het meestal over klasgenoten, wanneer het over populariteit of sociale acceptatie gaat. Een positieve sociale status blijkt een goede voorspeller te zijn van aanpassing in de toekomst (Zettergren, 2003). Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat er een duidelijke relatie bestaat tussen populariteit en het succesvol aangaan en onderhouden van contacten met anderen. Daarnaast blijkt dat een negatieve status in de groep, in het bijzonder de afgewezen status, sterk samenhangt met leer- en gedragsproblemen (o.a. Vogels, Roerink, De Graaff en Bosman, 1999).

Waar wordt er door leeftijdgenoten op gelet bij het bepalen van die populariteit? Volgens Hetherington en Parke (2003) zijn er vijf factoren die een rol spelen. De eerste factor is de naam van het kind. Een onbekende naam kan bijdragen aan een mindere acceptatie. Gelukkig speelt de naam van een kind maar een kleine rol en is het maar één van de variabelen die de acceptatie door anderen bepaalt. Een kind met een onbekende, moeilijke naam die sociaal vaardig is, zal geen problemen hebben met acceptatie door leeftijdgenoten. Terwijl een kind met een populaire naam best problemen kan hebben met de acceptatie. De tweede factor die genoemd wordt is uiterlijk. Uiterlijk speelt een belangrijke rol bij de eerste reactie en beoordeling, zowel bij kinderen als bij volwassenen. Kinderen beginnen vanaf een jaar of drie onderscheid te maken tussen aantrekkelijke en minder aantrekkelijke kinderen. Het atletische type is het meest populair, gevolgd door het wat

magere type kind. Dikke kinderen zijn over het algemeen het minst populair. Van aantrekkelijke kinderen worden ook positievere karaktertrekken verwacht. Dit kan er voor zorgen dat het kind zich ook gaat gedragen naar de verwachtingen van de kinderen om hem / haar heen. Hierdoor wordt het idee over uiterlijk van kinderen dus bevestigd. Uiterlijk speelt bij meisjes overigens een belangrijkere rol dan bij jongens. Als derde factor wordt leeftijd genoemd. Ook leeftijd blijkt een rol te spelen bij het bepalen van de sociale status. Kinderen komen het meest in contact met leeftijdgenoten. Iedere leeftijd stelt andere eisen aan een kind en zijn / haar sociale vaardigheden. Kinderen die bij hun leeftijdgenoten niet populair zijn, vinden soms wel aansluiting bij wat jongere kinderen. Ze hebben bij deze kinderen aanzien door hun leeftijd. En het jongere kind wordt als minder bedreigend ervaren en daardoor voelt het niet-populaire kind zich zekerder en maakt hierdoor makkelijker contact. Jongere kinderen beschikken ook over wat minder sociale vaardigheden en dit sluit vaak beter aan bij de sociale vaardigheden van het niet zo populaire kind. Kinderen die door omstandigheden in een groep oudere kinderen terecht komen, kunnen hierdoor inboeten aan populariteit. Sekse is de vierde factor volgens Hetherington en Parke. Kinderen kiezen meestal vrienden van dezelfde sekse. Vriendschappen tussen meisjes en jongens worden vaak een beetje geheim gehouden, als of het iets is om je voor te schamen. Bij de keuze van kinderen van dezelfde sekse spelen natuurlijk verschil in activiteiten en interesses van meisjes en jongens een belangrijke rol. Kinderen die in een groep terecht komen met veel kinderen van de andere sekse kunnen hierdoor problemen krijgen met de acceptatie door leeftijdgenoten. Factor vijf is hier sociale vaardigheden. Dat sociale vaardigheden een belangrijke rol spelen in de acceptatie door leeftijdgenoten is eigenlijk logisch. Een kind dat sociaal vaardig is, is gemakkelijk in de omgang en zal dus gemakkelijk geaccepteerd worden. Populaire kinderen blijken socialer te zijn, meer naar anderen gericht en sympathieker. Ze stappen meer op andere kinderen af. Kinderen die niet populair zijn hebben juist de neiging leeftijdgenoten te ontwijken. Sociale status lijkt moeilijk te veranderen. Een populair kind wat in een nieuwe groep terecht komt is al snel weer populair en het niet-populaire kind is binnen de kortste keren weer niet-populair. Toch is hier een verandering in te brengen door het kind sociale vaardigheden te leren. Uit deze factoren komt indirect naar voren dat het zijn van een uitzondering in een groep, bijvoorbeeld duidelijk jonger dan de anderen van de groep of de enige jongen in een groep meisjes, meestal niet bevorderlijk is voor de populariteit binnen de groep (Wright, Giammarino en Parad, 1986).

Sabongi, Bukowski en Newcomb (1998) geven aan dat de populariteit van een kind afhangt van twee factoren: de kenmerken van het kind en de kenmerken van de omgeving van het kind. Onder deze laatst genoemde kenmerken kan ook het zijn van een uitzondering geplaatst worden, dit wordt namelijk ook door de omgeving bepaald. Vasta, Haith en Miller

(1999) gaan vooral in op de kenmerken van de omgeving die van invloed zijn op hoe leeftijdgenoten met elkaar omgaan. Zij delen de omgeving van het kind op in de situationele omgeving en de sociale omgeving. Voorbeelden van aspecten van de fysieke omgeving zijn de bekendheid van de omgeving, de hoeveelheid ruimte per kind en de aard van de verkrijgbare middelen. Onder de sociale omgeving verstaan Vasta, Haith en Miller bijvoorbeeld dat het aantal en de bekendheid van de andere aanwezige kinderen het gedrag van kinderen met leeftijdgenoten kan beïnvloeden. Een factor die vooral benadrukt wordt in de cognitieve ontwikkelingsbenadering voor relaties met leeftijdgenoten is het cognitieve niveau van het kind. Hier gaat het juist om een kenmerk van het kind in tegenstelling tot bij Vasta, Haith en Miller. Cognitief niveau is bij lange na geen perfecte voorspeller van interactie tussen leeftijdgenoten, maar zowel resultaten van correlationeel onderzoek als experimentele trainingsonderzoeken doen suggereren dat cognitieve factoren bijdragen aan relaties tussen leeftijdgenoten.

Ook Slaughter, Dennis en Pritchard (2002) letten meer op de kenmerken van het kind. Zij geven aan dat er veel onderzoek gedaan is naar het achterhalen cognitieve factoren en gedragsfactoren welke van invloed zijn op de acceptatie van leeftijdgenoten. De cognitieve factoren die een belangrijke rol bleken te spelen waren intelligentie, taalvaardigheid en de vaardigheid om perspectief te kunnen nemen. Twee gedragsvariabelen die telkens van invloed bleken op acceptatie door leeftijdgenoten waren agressie en pro-sociaal gedrag. Met pro-sociaal gedrag wordt bedoeld dat men iets doet voor een ander, waaraan het eigen belang ondergeschikt is, zoals helpen en delen. De kinderen die als populair beoordeeld worden door hun leeftijdgenoten blijken veel pro-sociaal gedrag en weinig agressief gedrag te vertonen, terwijl kinderen die als niet-populair worden beoordeeld het tegenovergestelde patroon van gedrag vertonen tijdens interacties met hun leeftijdgenoten. Over het algemeen komen de factoren die een rol spelen bij de acceptatie door leeftijdgenoten, genoemd in de literatuur sterk met elkaar overeen.

Coie, Coppotelli en Dodge (1982) onderscheiden in hun artikel de sociale voorkeur en de sociale invloed. De som van de score voor leuk-gevonden-worden en de score voor niet-leuk-gevonden-worden is samen de score voor sociale invloed. De score voor leuk-gevonden-worden van een kind min de score voor niet-leuk-gevonden-worden vormt de score voor sociale voorkeur. Uit de resultaten van het onderzoek bleek sociale voorkeur sterk positief gerelateerd met samenwerking, support en fysieke aantrekkelijkheid en negatief gerelateerd aan onderbreken en agressiviteit. Sociale invloed was gerelateerd aan actieve, opvallende gedragingen van zowel positieve als negatieve aard. Bij het vaststellen van de sociale voorkeur en de sociale invloed gaat het om kenmerken van het kind, maar deze worden wel door de omgeving van het kind, namelijk de leeftijdgenoten, bepaald.

Volgens Coie, Coppotelli en Dodge gaat het om een combinatie van kindkenmerken en omgevingskenmerken die een rol spelen, dit komt overeen met de opvatting van Sabongi, Bukowski en Newcomb (1998).

Om de sociale status (ook wel de sociometrische status genoemd) te bepalen, kan gebruik gemaakt worden van verschillende technieken. Deze technieken zijn gebaseerd op een combinatie van scores op de dimensies ‘acceptatie’ en ‘afwijzing’ door groepsgenoten, en op de daarvan afgeleide dimensies ‘sociale voorkeur’ en ‘sociale invloed’. De sociometrische techniek is een procedure om de status van een kind te bepalen binnen zijn of haar groep leeftijdgenoten. Binnen de groep leeftijdgenoten waarderen, benoemen of vergelijken de kinderen elkaar (Hetherington en Parke, 2003). De vier sociometrische technieken die hier beschreven worden, zijn: de waarderingsmethode, de benoemingsmethode, de gepaarde vergelijkingstechniek en de rangordeningmethode. Bij de waarderingsmethode is het gebruikelijk dat alle klasgenoten of klasgenoten van de zelfde sekse hun leeftijdgenoten waarderen in termen van hoe leuk ze ze vinden of hoe graag ze met ze willen spelen, dit kan gedaan worden met behulp van een beoordelingsschaal. Deze schaal kan een 5-puntenschaal zijn die loopt van ‘speel ik graag mee’ tot ‘speel ik liever niet mee’, waarop elk kind zijn waardering aangeeft. De gegevens worden omgezet in gemiddelde leeftijdgenoot waarderingsscores voor elk lid van de groep en deze scores dienen als een index voor sociale status binnen die groep. In een systeem dat gebaseerd is op benoemen, een systeem dat vaak gebruikt wordt in de literatuur, geven de leeftijdgenoten aan welke 2 a 3 klasgenoten ze het leukst vinden en welke het minst leuk. Met deze benoemingen wordt voor elke kind het totaal berekend en dit is de basis voor het bepalen van de leeftijdgenoten status. De benoemingsmethode is tweedimensionaal. Vaak wordt er zowel in positieve als in negatieve richting genormeerd, soms alleen in positieve. Er zijn onderzoekers die bezwaren hebben op het gebruiken van negatieve normeringen bij leeftijdgenoten, bijvoorbeeld omdat de wederzijdse omgang wordt beïnvloed door de negatieve normering. Zij zien liever dat er gevraagd wordt namen te noemen van kinderen die ruzies beginnen, bazig zijn, of zich op een andere manier sociaal onacceptabele gedragen. Hierbij moet vermeld worden dat deze kwaliteiten hoog correleren met het niet leuk vinden van deze leeftijdgenoten (Terry en Coie, 1991). Coie, Coppotelli en Dodge (1982) benadrukten al eerder met een onderzoek dat het belangrijk is om zowel positieve als negatieve sociometrische normeringen te verkrijgen om een meer gedifferentieerd beeld te krijgen van beide dimensies van sociale status bij groepen leeftijdgenoten en van de typen die gevonden kunnen worden bij deze groepen. Bij de gepaarde vergelijkingstechniek (Vasta, Haith en Miller, 1999) krijgt het kind telkens twee namen van klasgenoten per keer en er wordt gevraagd degene te kiezen die hij of zij het leukst vindt. Omdat alle paren

uiteindelijk voorbij komen, levert deze techniek een totale meting van ‘leuk vinden’ voor elk kind in de klas op. Bij de rangordeningmethode krijgen de kinderen een rooster met namen van klasgenoten, van al dan niet hetzelfde geslacht. De opdracht die ze er bijvoorbeeld bij krijgen is om deze namen in de volgorde te zetten van bij wie ze in de klas zouden willen blijven zitten als ze bijvoorbeeld naar een kleiner klaslokaal zouden verhuizen. De score voor elk kind is het gemiddelde van de som van zijn of haar gestandaardiseerde score. Uit het onderzoek van Terry en Coie komt naar voren dat een bepaalde sociometrische meting en methode grotendeels afhangen van de doelen van de onderzoeker, omdat ieder systeem andere eigenschappen maximaliseert. Over het algemeen behaalden tweedimensionale systemen betere gedragsdiscriminatie. Bij onderzoeken wordt vaak gebruik gemaakt van een combinatie van verschillende methoden om de sociometrische status te bepalen.

Meestal wordt er met behulp van een sociometrische methode onderscheid gemaakt in vijf statustypen: populair, afgewezen, genegeerd, controversieel en gemiddeld (Vogels, Roerink, De Graaff en Bosman, 1999). Populaire kinderen scoren hoog op sociale invloed en sociale voorkeur. Zij ontvangen veel positieve en weinig negatieve nominaties. Populaire kinderen worden omschreven als warm, coöperatief, mededogend en zelden agressief. Ze zijn succesvol en het aangaan en onderhouden van contacten met anderen en kunnen ruzies op een vriendschappelijke manier oplossen. Afgewezen kinderen scoren hoog op sociale invloed en laag op sociale voorkeur. Ze worden door veel kinderen geminacht en zijn bij weinig kinderen geliefd. Bij het afgewezen kind worden vaak twee subtypen onderscheiden: het agressieve en het niet-agressieve afgewezen kind. De eerste groep kinderen valt op door agressief en niet-coöperatief gedrag. Ze zijn gebrekig in het oplossen van sociale problemen en weinig pro-sociaal. Het niet-agressieve afgewezen kind is angstig, heeft weinig zelfachting en is geneigd zicht terug te trekken. Genegeerde kinderen scoren laag op sociale invloed en hebben een gemiddelde score op sociale voorkeur. Ze ontvangen zowel weinig positieve als negatieve nominaties. Controversiële kinderen ontvangen zowel veel positieve als negatieve nominaties. Net als genegeerde kinderen scoren ze neutraal op sociale voorkeur. Ze verschillen echter van de genegeerde kinderen door hun hoge score op sociale invloed. Gemiddelde kinderen hebben zowel op sociale invloed als op sociale voorkeur een gemiddelde score.

Het doel van deze scriptie is om meer te weten te komen over kenmerken die populariteit bepalen en wat voor effecten niet-populair zijn op jonge leeftijd op lange termijn heeft. Wellicht zou op tijd ingrijpen bij kinderen met een genegeerd of afgewezen sociale status kunnen helpen hun ontwikkeling zo probleemloos mogelijk te laten verlopen. Aan de hand van een aantal artikelen zal worden gekeken naar acceptatie door leeftijdgenoten. In hoofdstuk 2 wordt er aan de hand van een viertal onderzoeken gekeken of er invloed van

leeftijd en / of sekse is bij de acceptatie door leeftijdgenoten, hoe de ideeën over vriendschap zijn op verschillende leeftijden en wat jongens en wat meisjes populair maakt. Daarna wordt er in hoofdstuk 3 gekeken naar de stabiliteit van populariteit. Is de sociale status daadwerkelijk zo moeilijk te veranderen en wat maakt het dat een populair kind dat in een nieuwe groep terecht komt al snel weer populair is? De invloed van het niet-populair zijn op jonge leeftijd en de consequenties hiervan komen aan bod. Is een afgewezen kind getekend voor het leven? Ook dit zal met behulp van een aantal onderzoeken besproken worden. In hoofdstuk 4 zal ten slotte worden gekeken naar populariteit en de recente ontwikkelingen in het basisonderwijs in Nederland. Afgesloten wordt met de conclusie / discussie in hoofdstuk 5.

2. Populariteit, invloed van leeftijd en sekse

Kinderen komen vanaf jonge leeftijd vooral in contact met kinderen van hun eigen leeftijd. Van de peuterschool gaan ze naar de basisschool en daarna naar de middelbare school. Iedere leeftijd stelt andere eisen aan een kind en zijn / haar sociale vaardigheden. Dit komt door het toenemende aantal vaardigheden dat het kind onder de knie krijgt, de toenemende cognitieve en taalvaardigheden en de toenemende mobiliteit. Al is voor het ene kind één of twee goede vrienden voldoende en kiest het andere kind voor een heleboel wat meer oppervlakkige vrienden, voor ieder kind is het maken van vrienden en het onderhouden van vriendschappen belangrijk. Voor het ene kind is het maken van vrienden iets wat vanzelf gebeurt, voor het andere kind is het iets wat veel moeite en inspanning kost en wat soms ook niet lukt.

Vriendschap is een wederzijdse verbintenis tussen twee personen die elkaar als ‘gelijken’ beschouwen. Kinderen lijken bepaalde verwachtingen te hebben van hun vriendschappen. De verwachtingen blijken sterk af te hangen van de leeftijd van het kind. Volgens Hetherington en Parke (2003) zijn er drie soorten afwegingen. Zij menen dat kinderen onder de vijf jaar nog niet echt toe zijn aan vriendschap. Op deze leeftijd spelen kinderen wel met elkaar en hebben ze ook wel duidelijke voorkeuren en afkeuren wat speelkameraadjes betreft, maar van echt vriendschap kunnen we nog niet spreken. Rond de leeftijd van vijf jaar begint de behoefte aan vriendschappen te ontstaan. Bij kinderen van deze leeftijd wordt gesproken van de ‘kostenbaten afweging’. Kinderen verwachten van vrienden dat ze behulpzaam zijn, overeenkomende interessen in activiteiten hebben, met stimulerende ideeën aankomen en kunnen deelnemen in een georganiseerd spel, maar ook dat ze hun oordelen uitspreken, fysiek dichtbij zijn en dat ze demografisch hetzelfde zijn als zij. Rond de leeftijd van zes / zeven jaar gaan kinderen volgens Hetherington en Parke over naar de ‘normatieve afweging’. Kinderen verwachten nu dat ze worden gerespecteerd en

bewonderd door hun vrienden. Ook verwachten ze dat ze hetzelfde denken over regels en straffen. Als derde en laatste afweging is er de ‘empathische afweging’ wanneer een kind acht jaar wordt. Kinderen verwachten oprechtheid en intimiteit van hun vrienden. Ze verwachten dat vrienden ze begrijpen en dat ze open staan om self-disclosure te delen. Bij self-disclosure gaat het vaak gaat om erg persoonlijke informatie, vaak met de focus op het oplossen van problemen. Het kind gaat zich als het ware meer blootgeven in de vriendschap. Begrip voor elkaar gaat een belangrijkere rol spelen en gedeelde interesses worden steeds belangrijker.

De eerste stap bij het beginnen van een vriendschap is de ontmoeting. Deze kan op verschillende locaties plaatsvinden, zoals op het schoolplein, in de klas, in de buurt of bij en (sport)club. Na elkaar wat geobserveerd te hebben, communiceren en informatie uitwisselen. Het eerste verbale contact is vaak heel basaal. “Wil jij mij dat even aangeven?”, “lust jij limonade?” en “waar woon je?”. Wanneer het lijkt te klikken zullen de kinderen op zoek gaan naar activiteiten om samen te ondernemen. Na enige tijd van samen spelen zullen beide kinderen beginnen zichzelf bloot te geven en afkeuren en voorkeuren gaan uitwisselen. “Ik ben bang voor spinnen”, “ik durf niet van die glijbaan” en “ik lust graag drop, jij ook?”. Wanneer beide kinderen het gevoel hebben vrienden te kunnen zijn, zullen ze ook gaan werken aan het oplossen van eventuele conflicten en hier samen een oplossing voor proberen te vinden. Hetherington en Parke (2003) spreken over drie vriendschapsdoelen. Jonge kinderen van drie tot zeven jaar hebben als belangrijkst doel bij het sluiten van vriendschap het hebben van iemand om mee te spelen. Bij wat oudere kinderen van acht tot twaalf jaar gaat samen praten een belangrijkere rol spelen. Het belangrijkste doel van vriendschap op die leeftijd is de acceptatie door leeftijdgenoten. Op deze leeftijd begint roddelen en samen tegen anderen ook een rol te spelen in de vriendschap. Een beetje het gevoel van wij tegen de wereld. Kinderen in de puberteit van dertien tot zeventien jaar hebben als belangrijkste doel bij vriendschap zichzelf ontdekken, begrijpen en ontplooien. Hierbij zijn zichzelf bloot geven en eerlijkheid zeer belangrijk. Vriendschapsdoelen lijken sterk afhankelijk van leeftijd. De Bruin (2002, Internet) gaat hierop verder door te kijken naar de samenhang tussen agressief gedrag en populariteit, naarmate kinderen ouder worden. De Bruin beschrijft dat Amerikaanse onderzoekers hebben gevonden dat naarmate kinderen ouder werden, ze in het algemeen vaker vonden dat agressief gedrag en populariteit samenhingen. Als acceptatie door leeftijdgenoten afhankelijk is van leeftijd, dan is de kans groot dat er naast bijvoorbeeld de samenhang die De Bruin gevonden heeft meerdere factoren zijn die samenhangen met populariteit waarvan de invloed verschuift naarmate het kind ouder wordt.

Zoals al te lezen was in het eerste hoofdstuk worden vriendschappen tussen meisjes en jongens vaak een beetje geheim gehouden. In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de invloed van sekse op populariteit aan de hand van een aantal onderzoeken. Gedurende de basisschoolleeftijd worden vooral vriendschappen gesloten tussen kinderen van dezelfde sekse. Bij de keuze van kinderen van dezelfde sekse spelen verschil in interessen en speelpatronen van meisjes en jongens een belangrijke rol (Hetherington en Parke, 2003). Meisjes hebben de voorkeur om in kleine groepen dichtbij het schoolgebouw en dicht bij toezicht van een volwassene spelletjes te spelen die weinig energie kosten. Jongens hebben bijna tien keer zoveel ruimte nodig dan meisjes en spelen ren-en-pak-spelletjes die veel energie kosten als ze jong zijn en als ze ouder worden spelen ze georganiseerde, spelregel georiënteerde spellen. Als meisjes ouder worden prefereren ze ongestructureerde, ongeorganiseerde activiteiten zoals praten en wandelen in tegenstelling tot gestructureerde groepsactiviteiten. Jongens houden van onstuimig, hard en ruw spelen of spelen met blokken en auto’s, terwijl meisjes liever knutselen en met boeken en poppen spelen. Ook bij het ‘spelen alsof’ worden er verschillen gevonden: jongens spelen graag superhelden terwijl meisjes vooral familietaferelen naspelen. Gezien de verschillen in interessen en speelpatronen tussen meisjes en jongens lijkt het logisch dat er ook verschillen zullen zijn in de vriendschappen die meisjes onderling en jongens onderling met elkaar hebben. In het eerste hoofdstuk werd al vermeld dat de factor uiterlijk bijvoorbeeld een grotere rol speelt bij meisjes. Aannemelijk lijkt het dan dat er meer verschillen zijn in kenmerken waar naar wordt gekeken om te bepalen wanneer meisjes ofwel jongens populair zijn.

Zettergren (2003) heeft onderzoek gedaan naar de schoolprestaties en schoolaanpassing in de adolescentie bij kinderen met verschillende sociale statussen op een leeftijd van 10 en 11 jaar. Het gaat om 15-jarige meisjes en jongens (n = 90), die op een leeftijd van 10 en 11 een sociaal afgewezen sociale status, een populaire of gemiddelde sociale status hadden in hun klas. De kinderen die deelnamen aan dit onderzoek waren geselecteerd uit een Zweeds longitudinaal onderzoeksprogramma met de naam ‘Individual Development and Adaptation’, het IDA programma. De selectie van de sociale statusgroepen voor dit onderzoek waren gemaakt aan de hand van sociometrische tests die aan alle kinderen in het IDA onderzoeksprogramma waren gemaakt gedurende twee opeenvolgende jaren; positieve waardering en rangordening aan het eind van de derde klas (gemiddelde leeftijd van 10 jaar) en positieve waardering aan het eind van de vierde klas (gemiddelde leeftijd van 11 jaar). Het afnemen van de rangordening in de derde klas hield in dat de kinderen een rooster kregen met namen van klasgenoten van hetzelfde geslacht en de opdracht om deze namen in de volgorde te zetten van bij wie ze in de klas wilde blijven zitten als ze naar een kleiner klaslokaal zouden verhuizen, waar niet genoeg ruimte zou zijn voor

iedereen. De score voor elk kind is het gemiddelde van de som van zijn of haar gestandaardiseerde score. Alleen kinderen met duidelijke sociale status posities werden opgenomen (afgewezen, populair en gemiddeld). De positieve waardering in de derde klas hield ook een rooster in met kinderen van hetzelfde geslacht en de kinderen werden gevraagd om drie klasgenoten te beoordelen, met wie ze het liefst samen speelden op school en ook drie met wie ze het liefst speelden in hun vrije tijd. De score voor elk kind was de som van het aantal keren dat hij of zij gekozen was door klasgenoten van hetzelfde geslacht in de twee beoordelingen. Beide instrumenten werden groepsgewijs afgenomen door de leerkrachten aan het eind van de derde klas. Bij de positieve waardering in de vierde klas werd gebruik gemaakt van hetzelfde instrument als werd gebruikt in de derde klas, behalve dat alleen gekeken werd naar voorkeur voor leeftijdgenoten voor spelen op school. Spelen in de vrije tijd werd dit keer buiten beschouwing gelaten, om niet te veel van de leerkrachten te verlangen en er een relatief hoge correlatie was tussen schooltijd en vrije tijd op de leeftijd van 10 jaar. Resultaten laten zien dat er geen sekseverschillen werden gevonden in toekomstige schoolvaardigheid. De schoolvaardigheid was beperkt en het intelligentieniveau was laag van afgewezen jongens en meisjes in vergelijking met de normen van kinderen van de andere statusgroepen, terwijl de scores van populaire jongens en meisjes van superieure normen waren. Er waren aanwijzingen (niet significant) dat afgewezen meisjes (maar niet afgewezen jongens) negatieve houdingen hadden ten opzichte van school en schoolwerk en dat populaire meisjes positieve schoolhoudingen hadden. Het voortijds afhaken van school (alleen voor jongens bekeken) van afgewezen jongens was veel hoger dan dat voor jongens met een andere sociale status. De resultaten laten zien dat afgewezen kinderen een risicogroep zijn voor schoolproblemen over een lange periode. Met in achtneming van de belangrijke ontwikkelingsaspecten van de adolescente jaren, lijken er goede redenen te zijn om zorgen te baren over toekomstige, volwassen aanpassing van afgewezen kinderen. Duidelijke sekse verschillen komen in het onderzoek van Zettergren niet naar voren. Er zijn (niet-significante) aanwijzingen dat afgewezen meisjes een negatievere houding hebben tegen school en schoolwerk dan populaire meisjes en deze aanwijzingen werden niet teruggevonden bij afgewezen jongens in vergelijking met populaire jongens. Er wordt zowel bij afgewezen jongens als bij afgewezen meisjes vooral duidelijk gewezen op het risico op schoolproblemen over een lange periode.

Underwood (1997) heeft onderzoek gedaan met als doel het uitzoeken van de relatie tussen sociometrische status bij kinderen en cognities van kinderen over de regulatie van positieve en negatieve emoties. Er werd ook gekeken naar effecten van leeftijd en sekse met het oog op begrip van de emotieregulatie. Van alle kinderen (n = 498) uit de tweede, vierde en zesde klas van twee grote basisscholen in het Noordoosten van de Verenigde Staten

namen 368 kinderen deel aan dit onderzoek. Er was juist voor deze leeftijdsgroepen gekozen omdat eerder onderzoek had aangetoond dat in deze leeftijdsrange kinderen zich in toenemende mate bewust worden van mogelijk onderscheid tussen echte en uitgedrukte emoties. Aan het eind van elk genoemd schooljaar werden tijdens een 30- tot 40-minuten durende testsessie in de klas een Social Emotions Questionnaire (SEQ, ontworpen voor dit onderzoek) en een sociometrische vragenlijst afgenomen. De sociometrische vragenlijst bestond uit een rooster met namen van kinderen uit hun klas, elk met een identificatienummer. Er werd ze verteld dat ze vragen zouden krijgen over hun meningen over klasgenoten en dat ze deze meningen niet moesten overleggen met hun klasgenoten. De kinderen kregen items met ‘het leukst’ en ‘het minst leuk’ waarop ze gevraagd werden drie namen te noemen van klasgenoten (de benoemingsmethode) en ze kregen een aantal andere positieve items. De SEQ bestaat uit zes karakterschetsen afgeschilderd in zowel positieve als negatieve emotie-oproepende situaties die waarschijnlijk plaatsvinden in de aanwezigheid van andere kinderen in de klas: ‘hapiness at good fortune’, ‘pride in accomplishments’, ‘sadness’, ‘anger’, ‘disappointment’ en ‘embarrassment’. Eerst moesten de kinderen voor elke situatie kiezen voor één van de vier reactiemogelijkheden, dit waren specifieke gedragingen. Deze stelden punten voor langs een continuüm die liep van 1 (meest expressief) tot 4 (meest verhuld): sterk emotie tonen, matig emotie tonen, geen enkele emotie tonen, een andere meer acceptabele emotie tonen. Daarna werd de kinderen gevraagd voor elk van de uitingsopties als reactie op een bepaalde emotie-oproepende situatie zich voor te stellen dat andere kinderen kijken en om dan elk mogelijk gedrag te beoordelen op de mate waarin andere kinderen dan ‘je vriend zouden willen zijn’. Kinderen konden antwoorden op een 5-puntsschaal met een range van 1 (helmaal niet) tot 5 (erg graag) door één van de vijf cirkels te markeren. Resultaten tonen aan dat kinderen melden dat ze negatieve emoties minder openlijk zouden uitdrukken. Hoe kinderen de reacties van leeftijdgenoten op emotionele expressies zagen hing af van het type emotie en de bepaalde vorm van expressie. Dat oudere kinderen emoties minder openlijk uiten wordt maar beperkt gesteund. Met het oog op emoties en uitdrukkingsvormen lijken meisjes meer negatieve reacties te verwachten dan jongens. En afgewezen kinderen verwachten meer negatieve consequenties dan gemiddelde of populaire kinderen. Over het algemeen blijkt de keuze van kinderen met betrekking tot hun emotiemanagement meervoudig bepaald te zijn en kan afhangen van verschillende variabelen zoals leeftijd, sekse en sociale status. Ook aan de hand van de resultaten van dit onderzoek komen geen sterke verschillen tussen jongens en meisjes naar voren, behalve dat meisjes meer negatieve reacties lijken te verwachten van leeftijdgenoten dan jongens. Er wordt verwacht dat sekse een rol speelt in de emotieregulatie en daarnaast ook leeftijd en sociale status.

Het doel van het onderzoek van Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman (1999) was om na te gaan of er een verband bestaat tussen de statustypen populair en afgewezen enerzijds en werkhouding anderzijds. Meer specifiek: er is nagegaan of populaire kinderen een betere werkhouding hebben dan afgewezen kinderen. De kinderen die deel uitmaakten van het onderzoek kwamen uit een populatie van 282 kinderen uit 16 klassen (groepen 4 tot en met 8) van 6 basisscholen in de regio Zuidoost-Nederland. In alle 16 klassen werden de sociometrische status van de kinderen bepaald. Er werden voor het onderzoek per klas twee kinderen gekozen met een populaire status en twee kinderen met een afgewezen status. Dit werd gedaan met behulp van de benoemingsmethode. Elke leerling kreeg een alfabetische namenlijst van alle kinderen in de klas. De lijst bevatte twee kolommen. In de eerste kolom moeste ze een kruis zetten achter de namen van drie kinderen die zij het ‘meest aardig’ vonden, en in de tweede kolom achter de namen van drie kinderen die zij het ‘minst aardig’ vonden. Per klas werd van elk kind de sociometrische status bepaald met behulp van het programma SOCSTAT. Ten slotte werd door de eigen groepsleerkracht de ABC-werkhoudinglijst ingevuld van de kinderen met een populaire en verworpen status. Zij doen dit aan de hand van de indruk die zij of hij van de betreffende leerling heeft, waardoor er een individueel profiel van elke leerling ontstaat. De ABC-werkhoudinglijst is ontwikkeld naar aanleiding van de standaards die ontworpen zijn door het basisonderwijs en het speciaal onderwijs in het kader van ‘Weer Samen Naar School’ (WSNS). Zij omvat de volgende vier aspecten: ‘Concentratie’ concentratie, motivatie en interesse, ‘Prestatie’ houding ten opzichte van de eigen prestaties, ‘Resultaat’ resultaat van de taak en ‘Taak’ werkhouding in relatie tot het type taak. De werkhoudinglijst bevat 27 vragen met vijf antwoordmogelijkheden (altijd - vaak - soms - weinig - nooit). De uitkomsten zijn eenduidig: populaire kinderen scoren op alle aspecten van de ABC-werkhoudinglijst beter dan afgewezen kinderen. Anders gezegd, populaire kinderen kunnen zich beter concentreren, zijn meer gemotiveerd en geïnteresseerd, controleren en evalueren hun eigen werk beter, verzorgen hun werk beter, zijn netter en hun werkhouding hangt niet of nauwelijks af van het type taak. Meisjes scoren op de vier aspecten van de werkhoudinglijst (waarvan twee significant) hoger dan jongens. Dit geldt voor zowel de populaire als de afgewezen meisjes. Alleen op het aspect ‘Resultaat’ is er een aanwijzing dat afgewezen meisjes net zo laag scoren als afgewezen jongens. De resultaten laten zien dat een goede werkhouding samengaat met een populaire sociometrische status. Het lijkt er op dat werkhouding, sociometrische status en cognitieve ontwikkeling onderling met elkaar samenhangen. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat het geslacht van het kind samenhang vertoond met de sociometrische status. Uit het onderzoek van Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman blijkt dat sekse wel een rol speelt in de bepaling

van de sociometrische status. Deze rol blijkt echter niet eenduidig te zijn, er is sprake van een interactie.

De Jong, Bosman en Bakker (2003) hebben exploratief onderzoek gedaan met als doel de vraag te beantwoorden op welke wijze sport en type sport (team- of individueel) samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van Nederlandse leerlingen in de laatste jaren van het basisonderwijs. Onderzocht werd of deze samenhang verschilt voor meisjes en jongens, sporters en niet-sporters, en voor team- en individuele sporters. De verwachting was dat teamsporters socialer zouden zijn dan individuele of niet-sporters. Bovendien werd verwacht dat teamsporters meer groepsmensen zouden zijn dan individuele of niet-sporters. Alle leerlingen (n=203 met een gemiddelde leeftijd van 11 jaar en 6 maanden) uit groep zeven en acht van vijf basisscholen in Noord-Brabant werd gevraagd een vragenlijst in te vullen. Aangezien vragenlijsten die specifiek betrekking hebben op de relatie tussen sociaal-emotionele ontwikkeling en sport nog niet ontwikkeld zijn is ervoor gekozen ten behoeve van dit onderzoek de vragenlijsten zelf te ontwikkelen. De leerlingenvragenlijst bestond uit 55 vragen met vier antwoordmogelijkheden (zeer eens - eens - oneens - zeer oneens). Die betrekking hadden op de sociale relaties van leerlingen onderling. Daarnaast vulden de kinderen hun naam en leeftijd in en gaven zij aan welke sport(en) zij beoefenden. Een tweede vragenlijst werd verstrekt aan de leerkrachten van de betreffende leerlingen. Deze leerkrachtvragenlijst bevatte enkele vragen over de achtergrond van de leerlingen en vijf vragen over de sociale vaardigheden van het kind. De antwoordmogelijkheden werden ook hier gevormd door een 4-puntsschaal (onvoldoende - matig - voldoende - goed). De vragen over sociaal-emotionele ontwikkeling hadden betrekking op ‘Omgaan’, ‘Samenwerken’, ‘Behulpzaamheid’, ‘Interesse’ en ‘Vermijdt pesten’. De leerkrachtvragenlijst leverde twee dimensies van sociaal-emotionele ontwikkeling op, namelijk ‘Sociaal’ en ‘Vermijdt pesten’. Leerkrachten beoordeelden meisjes op deze dimensies significant hoger dan jongens, maar zij bleken hierbij geen onderscheid te maken tussen sportende en niet-sportende leerlingen. De leerlingenvragenlijst leverde vijf factoren op: ‘Assertiviteit’, ‘Vredelievend’, ‘Groepsmens’, ‘Populair’ en ‘Sociaal’. De belangrijkste uitkomst van de leerlingenvragenlijst volgens De Jong, Bosman en Bakker is dat enkele sekseverschillen met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling wel in de niet-sportende groep zichtbaar waren, maar niet in de sportende groep. In een onderzoek van Marsh (1998, in De Jong, Bosman en Bakker) werden overeenkomstige resultaten gevonden. Volgens Marsh zijn sekseverschillen met betrekking tot de verwerving van een sterk en positief zelfbeeld bij atleten minder groot dan bij niet-atleten. Verder blijkt dat niet-sportende meisjes zichzelf socialer vinden dan sportende meisjes, maar dat sportende jongens zichzelf even sociaal vinden als niet-sportende jongens. Klaarblijkelijk is bij jongens

de relatie tussen sportbeoefening en de perceptie van hun eigen sociaal gedrag minder uitgesproken dan bij meisjes. Een andere belangrijke uitkomst volgens De Jong, Bosman en Bakker is dat leerkrachtoordelen en leerlingoordelen met betrekking tot sociaal-emotionele ontwikkeling bleken te correleren. Leerkrachten en leerlingen oordelen duidelijk verschillend over sociaal gedrag. Leerkrachten blijken met betrekking tot sociaal-emotionele ontwikkeling seksestereotieper te oordelen dan leerlingen. Ook bij dit laatste onderzoek is de informatie over sekseverschillen beperkt. Dit keer werden er alleen sekseverschillen gevonden met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling in de niet-sportende groep, maar niet in de sportende groep.

Dat de resultaten van deze onderzoeken geen duidelijke verschillen aantonen tussen jongens en meisjes met betrekking tot sociale status en kenmerken die deze sociale status bepalen, kan komen doordat sekse als extra factor werd meegenomen in de onderzoeken, in plaats van dat sekse meer een hoofdonderwerp van de onderzoeken was. Sekse speelt een rol in de acceptatie door leeftijdgenoten, maar welke rol dat precies is, dat wordt aan de hand van deze artikelen niet echt duidelijker. Het lijkt om interactie te gaan tussen verschillende factoren, waaronder cognitieve vaardigheden. Het zou nuttig zijn om in de toekomst de onderzoeken met betrekking tot populariteit meer toe te spitsen op sekse en sekseverschillen om hierover meer te weten te komen.

3. Stabiliteit van populariteit en consequenties

In de inleiding werd reeds vermeld dat sociale status moeilijk te veranderen lijkt. De sociale status die een kind op jonge leeftijd krijgt toegewezen, lijkt in een nieuwe groep weer snel uit de beoordeling te komen. Dit is eigenlijk wel verwonderlijk wanneer we zien dat iedere leeftijd andere eisen aan een kind en zijn / haar sociale vaardigheden stelt. In dit hoofdstuk zal aan de hand van een aantal artikelen gekeken worden naar de stabiliteit van populariteit en naar de consequenties van een afgewezen sociale status op jonge leeftijd voor de adolescentie.

In de literatuur wordt meestal aandacht besteed aan de meest extreme sociale statussen. Zo worden dikwijls populaire en afgewezen kinderen vergeleken op allerlei verschillende vaardigheden. Wanneer het gaat om wat de gevolgen zijn van niet-populair zijn op jonge leeftijd voor de adolescentie wordt vooral naar de afgewezen kinderen gekeken, er vanuit gaande dat de gevolgen voor deze minst populaire klasse het grootste en dus het best zichtbaar zijn. De laatste jaren wordt bij het onderzoeken van afgewezen kinderen onderscheid gemaakt tussen onder andere: afgewezen kinderen die in de omgang met anderen agressief zijn en afgewezen kinderen die in de omgang met anderen niet-agressief, onderdanig of teruggetrokken zijn. Deze subgroepen lijken belangrijk te zijn om lange termijn

resultaten te begrijpen die samengaan met vroege sociale moeilijkheden. Agressieve afgewezen kinderen lijken een risico te lopen voor externaliserende moeilijkheden in de toekomst, zoals jeugdcriminaliteit. Teruggetrokken afgewezen kinderen daarentegen zouden een risico lopen voor internaliserende problemen, zoals weinig zelfrespect en depressie. (Hymel, Bowker en Woody, 1993). Wat doet een niet-populair kind anders dan een populair kind? Volgens Goleman (2001) zijn er twee hoofdzonden die bijna altijd tot afwijzing leiden: te vroeg het initiatief willen nemen en uit de pas lopen met het referentiekader. Dit is precies wat niet-populaire kinderen vaak doen: ze dringen een groep binnen en proberen te abrupt of te snel het spel te veranderen, of geven hun eigen mening, of zijn het direct al niet eens met de anderen. Allemaal duidelijke pogingen om de aandacht op henzelf te richten. Paradoxaal genoeg resulteert dit in het negeren of afwijzen van deze kinderen. Populaire kinderen trekken er daarentegen de tijd voor uit om de groep te observeren, zodat ze begrijpen wat er gaande is voordat ze mee gaan doen. Daarna doen ze iets wat aantoont dat ze de regels accepteren; ze wachten tot hun status binnen de groep bevestigd is voordat ze het initiatief nemen en suggereren wat de groep zou moeten doen.

Sabongi, Bukowski en Newcomb (1998) bestudeerde veranderingen in de populariteit bij jonge adolescenten als een functie van hun eigen kenmerken en de kenmerken van hun omgeving, weergegeven in de kenmerken van hun beste vriend. Hun doel was om te bepalen of een omgeving van een kind opvallend is in het voorspellen van veranderingen in de sociometrische status van het kind over tijd. In totaal deden 229 leerlingen mee van school in het noordoosten van de Verenigde Staten. De eerste testafname was in november, de gemiddelde leeftijd was toen 10.9 jaar. Zes maanden later (in mei) was de tweede testafname, de gemiddelde leeftijd was toen 11.4 jaar. Bij zowel de eerste als de tweede testafname werd een sociometrische vragenlijst gemaakt, waarin zij hun beste vrienden aangaven door benoemingstechniek. Elke leerling kreeg een rooster met alle klasgenoten van dezelfde sekse. De klasgenoten waardeerden drie leeftijdgenoten die hun beste vriend waren in afnemende volgorde en drie klasgenoten die ze het minst leuk vonden. Hieruit volgde een sociometrische preferentie score. Daarnaast vulden zij een klasse-speel-meting in, die gebruikt werd om de scores van de kinderen toe te schrijven op twee aspecten van sociaal gedrag, ‘aggression’ en ‘observable prominence’. De resultaten zijn in overeenstemming met de voorspelling dat de veranderingen in de populariteit van een kind afhankelijk kunnen zijn van zowel de kenmerken van het kind, als ook van de populariteit van de beste vriend van het kind, met andere woorden: van de kenmerken van de omgeving. Vergeleken kinderen wier vrienden niet-populair zijn, ervaren kinderen die een populaire vriend hebben waarschijnlijk een verhoogde populariteit (Sabongi, Bukowski en Newcomb). Deze bevindingen worden beschreven om aan te geven dat door de keuze van een kind om

een vriendschap aan te gaan met een populaire leeftijdgenoot, het kind zelf (bewust of onbewust) een ontwikkelingscontext kiest die waarschijnlijk zijn of haar populariteit bij leeftijdgenoten verhoogd. Blijkbaar verkrijgen kinderen een deel van hun populariteit (of een tekort hieraan) van hun vrienden. Het netwerk waaraan een kind verbonden is, speelt blijkbaar een rol in het bepalen van het ontwikkelingstraject van het kind.

Het onderzoek van Zettergren (2003), beschreven in hoofdstuk 2, toont aan dat afgewezen kinderen van beide seksen problemen lijken te hebben in hun aanpassing op school. Hun afgewezen status lijkt versterkt en gehandhaafd te worden door de manier waarop zij hun omgeving waarnemen en interpreteren, zij komen als het ware in een negatieve spiraal terecht. Uniek aan de studie van Zettergren is de lange periode (vijf jaar) waarin de kinderen gevolgd worden. Namelijk vanaf het moment waarop de status groepen werden geselecteerd tot de nabehandeling in de adolescentie. De resultaten tonen dat de afgewezen kinderen een risicogroep zijn, ook over een zodanig lange periode.

In de review van Parker en Asher (1987) wordt bestudeerd of het inderdaad zo is dat moeilijke vriendschappen met leeftijdgenoten in de kindertijd serieuze problemen in aanpassingsvermogen voorspellen voor het latere leven. Er worden drie factoren geëvalueerd, namelijk acceptatie, agressiviteit en verlegenheid / teruggetrokkenheid. Deze worden gezien als voorspellers voor drie latere resultaten: eerder met school stoppen, criminaliteit en psychopathologie. De relatie tussen de moeilijkheden van de leeftijdgenoten en de latere onaangepastheid wordt bestudeerd in termen van zowel consequentie als sterkte van de voorspelling. Een review en analyse van de literatuur toont algemene steun aan voor de hypothese dat kinderen met slechte aanpassing aan leeftijdsgenoten een risico lopen op moeilijkheden in hun leven later. De steun is het duidelijkst voor de resultaten van eerder van school gaan en criminaliteit. Het is ook duidelijk voor lage acceptatie en agressiviteit als voorspellers, waar een verband tussen verlegenheid / teruggetrokkenheid en latere onaangepastheid nog niet adequaat getest is. Kinderen die op jonge leeftijd niet goed aansluiten bij de groepsnormen van hun leeftijdgenoten lopen in de toekomst risico om eerder met school te stoppen en maken een grotere kans om in de toekomst met criminaliteit en agressiviteit in aanraking te komen. Juist daarom is het belangrijk om voor deze kinderen interventies te ontwikkelen. Deze zouden er voor kunnen zorgen dat deze risico’s verkleind worden en hiermee de kans dat deze kinderen in de toekomst problemen krijgen door hun sociale status op jonge leeftijd.

Eén van de meest gestelde vragen, die gaat over de voorspelbare relatie van kinderlijke agressie en verwerping van leeftijdgenoten tot stoornissen in de adolescentie, is of elk van deze attributies een unieke voorspellende rol heeft of dat er slechts één attributie is die echt nodig is om een latere stoornis te voorspellen. De resultaten van een drie jaar

durend longitudinaal onderzoek (Coie, Lochman, Terry en Hyman, 1992) steunen de conclusie dat zowel verwerping door leeftijdgenoten als agressiviteit in de kindertijd significante voorspellers zijn van stoornissen in de vroege adolescentie. Kinderen die zowel afgewezen als agressief waren in de derde klas waren meer dan drie keer zo waarschijnlijk om een slechte aanpassing te hebben aan het eind van het eerste jaar van de middelbare school, als de kinderen die niet agressief noch afgewezen waren. Omdat agressie een gedragsfactor is die een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van verwerping door leeftijdgenoten in de kindertijd, vermoeden Coie, Lochman, Terry en Hyman dat verwerping door leeftijdgenoten van invloed is op de mogelijkheid tot aanpassen als het kind ouder is, naast de kindkenmerken die in de eerste plaats geleidt kunnen hebben tot verwerping door leeftijdgenoten. De resultaten van dit onderzoek geven antwoord op de vraag van Parker en Asher (1987): of verwerping een simpele aanwijzing is van een pathogeen proces of dat verwerping een rol kan spelen in het ontwikkelingsproces. Er is nu enige reden om te geloven dat dit laatste waar is. De gegevens van het onderzoek geven geen bewijs om te geloven dat de mechanismen waarbij sociale voorkeur in de kindertijd kan lijden tot stoornis in adolescentie. Twee conclusies die Coie, Lochman, Terry en Hyman getrokken hebben uit hun onderzoek zijn dat agressie de meest consistente voorspeller was van externaliserende problemen, zonder te letten op de bron van informatie en sociale voorkeur was de meest consistente voorspeller van internaliserende problemen. Bij afgewezen kinderen speelt agressie in bepaalde subgroepen een belangrijke rol. Zowel agressie in de kindertijd als afwijzing door leeftijdgenoten zijn significante voorspellers van problemen in de adolescentie. Agressie blijkt een voorspeller van externaliserende problemen in de toekomst en hiermee wijst afwijzing indirect op problemen in de toekomst.

De hypothese van het onderzoek van Hecht, Inderbitzen en Bukowski (1998) luidde als volgt: zowel afgewezen als genegeerde jongeren zouden meer depressieve symptomen noemen dan leeftijdgenoten zouden doen, geclassificeerd als populair, gemiddeld of controversieel. Hieraan voegden zij toe dat verschillende subgroepen van afgewezen jongeren (zoals agressief of onderdanig afgewezen jongeren) verschillende patronen zouden noemen met het oog op specifieke depressieve symptomen. Er deden leerlingen mee van negen verschillende scholen. Uit de vierde klas in totaal 1687 leerlingen, 115 uit de zesde klas, 212 uit de zevende klas, 451 uit de achtste klas en 331 uit klas elf. De studenten kregen twee metingen: een sociometrische benoemingstaak en de Children’s Depression Inventory (CDI). Bij de sociometrische meting moesten de leerlingen drie klasgenoten van dezelfde sekse normeren aan de hand van een rooster met alle namen van deze klasgenoten. De normeringen werden gedaan met behulp van zeven beschrijvingen van gedrag: leukst vinden, minst leuk vinden, beste leider, beste gevoel voor humor, vecht het

meest, makkelijkst om te treiteren en meest behulpzaam. De CDI is een vragenlijst die bestaat uit 27 items, die cognitieve en somatische symptomen van depressie verklaringen onderschrijven. Hierop wordt door de leerlingen geantwoord op een 3-puntsschaal (van 0 = ‘geen aanwezigheid van symptomen’ tot 2 = ‘hoogst mogelijke hevigheid van symptomen’). De resultaten tonen aan dat de groepen niet verschillen op de totale CDI scores, terwijl er wel verschillen werden gevonden met betrekking tot specifieke depressie subschalen tussen de sociometrische status groepen en afgewezen groepen. Jongeren die problematische leeftijdgenoten relaties ervaren vertonen verschillende typen depressieve symptomatologie afhankelijk van de herkomst van de moeilijkheden met leeftijdgenoten. Met deze resultaten tonen Hecht, Inderbitzen en Bukowski aan dat het belangrijk is om te differentiëren tussen types van afgewezen studenten. De resultaten doen vermoeden dat er mogelijk verschillende interventies nodig zijn om te wijzen op de behoeften en moeilijkheden van afgewezen jongeren. Het zou kunnen zijn dat interventies gefocust op zelfcontrole en conflict oplossen heilzaam zouden zijn voor jongeren die afgewezen agressief zijn. Terwijl interventies gericht op leren hoe vrienden te maken en technieken voor sociale benadering heilzaam zouden kunnen zijn voor onderdanige of teruggetrokken afgewezen jeugd. Om precies na te gaan welke interventie voor wie het meest effectief is zal hier nog veel onderzoek gedaan moeten worden in de toekomst. Wat voor negatieve gevolgen de verschillende subgroepen afgewezen jongeren voor de toekomst met zich meebrengen is volgens Hecht, Inderbitzen en Bukowski nog niet helemaal duidelijk. Pas wanneer hier meer duidelijkheid over verkregen is, wordt het mogelijk verschillende interventies voor de verschillende subgroepen op te stellen.

Het in hoofdstuk 2 beschreven onderzoek van Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman (1999) geeft aan dat er hoewel er uit onderzoek is gebleken dat sociometrische status een relatief stabiel kenmerk is, het wel degelijk mogelijk blijkt te zijn om sociaal gedrag en acceptatie door leeftijdgenoten te verbeteren van jongens met een afgewezen status, door het aanbieden van een sociale vaardigheidstraining. De jongens kregen instructie in vaardigheden als elkaar helpen, materialen delen en andere kinderen om verheldering vragen. Bovendien werd ongewenst gedrag, zoals vechten en schreeuwen, door middel van het aanbieden van regels beteugeld. Na afloop van de training kregen de kinderen minder negatieve nominaties van hun klasgenoten dan voorheen.

Coie en Dodge (1983, in Hetherington en Parke, 2003) hebben een longitudinaal onderzoek gedaan van vijf jaar en zij vonden een bescheiden stabiliteit voor populaire en genegeerde kinderen. In de vierde tot en met de zevende klas verloren sommige populaire kinderen hun hoge status en genegeerde kinderen werden af en toe sociaal meer geaccepteerd. Kinderen die eens als afgewezen werden beoordeeld hadden echter een

grote kans om deze status gedurende lange tijd te behouden. Zelfs als een kind al in de kleuterklas een afgewezen status had, dan was de status van een afgewezen kind stabieler dan andere statussen. Deze stabiliteit kan het gevolg zijn van een ‘reputational bias’ of door de neiging van kinderen om het gedrag van hun leeftijdgenoten te interpreteren op basis van eerdere ontmoetingen en reeds aanwezige gevoelens over deze kinderen. Afwijzing lijkt de meest stabiele sociale status. Mogelijk is dit het gevolg van een ‘reputational bias’. Onderzoek hiernaar in de toekomst is gewenst.

Boivin, Coie en Dodge (1995) wijzen erop dat sociale status niet gezien moet worden als een invariant individuele dimensie, maar als een product van de groep en het individu. Zij deden onderzoek met 171 jongens van verschillende scholen, waarvan een deel eersteklasser was (gemiddelde leeftijd 6) en een deel tweedeklasser (gemiddelde leeftijd 8). Elk kind ontving een rooster met klasgenoten en moesten de drie klasgenoten beoordelen die ze het leukst vonden en drie die ze het minst leuk vonden. Het doel van hun studie was om de algemeenheid van het individual-group similarity-dissimilarity fenomeen te evalueren met betrekking op de gedragscorrelaties van sociale status bij kinderen. Sociale status groepen werden met behulp van de benoemingsmethode bepaald en verdeeld in vier groepen: populair, afgewezen, genegeerd en gemiddeld. Aan de hand van deze sociale statussen werden groepen gevormd, bestaande uit zes jongens van verschillende scholen. Deze groepen bestonden uit één populaire en één genegeerde jongen en twee gemiddelde en twee afgewezen jongens. De groepen ontmoetten elkaar vijf keer 45 minuten in een observatieruimte op de universiteitscampus. In de kamer stonden twee tafels met daarop speelgoed en spelletjes. Tijdens de 45-minuten durende observatie was er een supervisor aanwezig in de kamer die tweemaal de kamer verliet. Eén keer tijdens een gestructureerd spel en één keer tijdens vrij spel. De gebeurtenissen in de observatieruimte werden opgenomen en geanalyseerd, waarbij op drie aspecten van het kind gelet werd: het type gedrag, de naam van het kind waarop gelet werd en de reactie van het kind waarop gelet werd. Vijf gedragingen beschreven groeps- en individuele kenmerken: ‘Reactive aggression’, ‘Proactive aggression’, ‘Solitary play’, ‘Rough-and-tumble play’ en ‘Positive interactive behavior’. De kinderen werden individueel naar huis gebracht met een auto door een chauffeur en tijdens deze rit werd hen gevraagd over wat ze gedaan hadden en welke twee kinderen ze het leukst vonden en welke twee het minst leuk. De resultaten van het onderzoek laten zien dat er bewijs is voor een ongelijkheideffect voor ‘Solitary play’ en ‘Reactive aggression’, terwijl ‘Positive interactive behavior’ werd bepaald volgens een regel van gelijkheid. Het onderzoek van Boivin, Coie en Dodge geeft aan waarom sociale status slechts gemiddeld stabiel is over groepen leeftijdsgenoten, dat is namelijk omdat hun

overeenkomsten wisselen tussen de gedragsstijl van een kind en de normen van de leeftijdsgroepen.

Niet-populaire kinderen, in het bijzonder afgewezen kinderen, lopen een verhoogd risico op problemen in de toekomst. Het is belangrijk om voor deze kinderen interventies te ontwikkelen. Wat voor negatieve gevolgen de verschillende subgroepen afgewezen jongeren voor de toekomst met zich meebrengen is volgens Hecht, Inderbitzen en Bukowski (1998) nog niet helemaal duidelijk. Pas wanneer hier meer duidelijkheid over verkregen is, wordt het mogelijk verschillende interventies voor de verschillende subgroepen op te stellen. De afgewezen status van een kind lijkt gedeeltelijk stabiel, maar door middel van interventies (zoals sociale vaardigheidstraining) wel mogelijk te verbeteren.

4. Relaties met recente ontwikkelingen in het basisonderwijs

De informatie, verkregen in de vorige hoofdstukken, wordt nog eens extra interessant wanneer we kijken naar de ontwikkelingen in het basisonderwijs in Nederland op dit moment. Daarom volgt nu eerst een uitleg. Jarenlang is in Nederland sprake geweest van een sterk gedifferentieerd onderwijssysteem met voor bijna elk type kind een speciale school. Sinds een jaar of tien probeert men het aantal verschillende scholen terug te brengen om juist al die verschillende kinderen weer samen naar dezelfde school te laten gaan. Op dit moment zijn er eigenlijk drie typen basisonderwijs, het reguliere onderwijs (RO), speciaal onderwijs (SO) en speciaal basisonderwijs (SBO). Per 1 augustus 2003 is de Wet op de leerlinggebonden financiering van kracht gegaan, deze Wet wordt ook wel de Rugzak genoemd. Deze wet geldt voor kinderen die een indicatie krijgen voor het speciale onderwijs. Het speciale onderwijs is bedoeld voor kinderen met een handicap, een chronische ziekte of stoornis. Per 1 augustus van dit jaar zijn er ook landelijke Commissies voor Indicatiestelling (CvI) in het leven geroepen om te beslissen over de toelating van kinderen tot het speciale onderwijs, dit gebeurt aan de hand van landelijk vastgestelde criteria. Deze commissie kijkt naar de aard van de handicap, stoornis of ziekte, naar de onderwijsbeperkingen die het gevolg zijn hiervan en of de zorgstructuur van het reguliere onderwijs niet toereikend is. Op basis hiervan geeft de commissie wel of geen indicatie af voor het speciale onderwijs. Ouders van het betreffende kind mogen dan zelf beslissen of zij het kind bij een speciale school of bij een reguliere school aanmelden. Als zij besluiten het laatste te doen, dan krijgt het kind een Rugzak mee. In dit symbolische Rugzakje zit een bedrag waarmee bepaalde voorzieningen en extra lesmateriaal betaald kunnen worden. Dit zijn alleen dingen die te maken hebben met onderwijs, zoals een labtop. Een reguliere basisschool moet met ingang van deze wet, kinderen met een indicatie voor speciaal onderwijs in principe aannemen, tenzij zij kunnen aantonen dat ze ondanks de extra hulpmiddelen uit de Rugzak niet in staat

zijn voor het kind een passend onderwijsprogramma te realiseren. Of als een school bepaald heeft dat het maar één gehandicapt kind per jaargang wil aannemen, mag het ook kinderen weigeren.

De Rugzak is onderdeel van Weer Samen Naar School (WSNS). WSNS is erop gericht om regulier en speciaal onderwijs te integreren. De speciale scholen voor basisonderwijs vallen onder dit WSNS beleid. Onder SBO vallen de vroegere LOM en MLK scholen. Dit zijn dus kinderen met leerproblemen en of gedragsproblemen. Deze speciale scholen werken samen met reguliere scholen. Men probeert zo lang mogelijk kinderen op het gewone onderwijs te houden, en als het niet meer gaat, gaan ze pas naar het speciale onderwijs. Deze kinderen kunnen niet in aanmerking komen voor een Rugzak. Als ouders of leerkrachten denken dat hun kind in aanmerking komt voor SO, moeten zij een dossier samenstellen, hierin wordt een maatschappelijk gedeelte, de medische geschiedenis, een psychologisch rapport en een onderwijskundig rapport opgenomen. Het volledige dossier wordt door de landelijke indicatiecommissie beoordeeld. De commissie bepaalt wat het kind nodig heeft om onderwijs te kunnen volgen en zij geven een indicatie af. Als de ouders kiezen voor een reguliere school krijgt het kind een Rugzak met geld mee, hiervan worden alleen voorzieningen om onderwijs te kunnen volgen, uit betaald. Ambulante begeleiding en begeleiding door remedial teachers en interne begeleiders vallen hier ook onder. Al deze extra voorzieningen, hulp en middelen moeten opgenomen worden in een handelingsplan. De school is wettelijk verplicht om zo een plan op te stellen. In het handelingsplan zijn heel concrete doelen omschreven, zoals het kunnen knippen met een schaar of samen kunnen spelen met andere kinderen. Ambulante begeleiding wordt verzorgd door de Regionale Expertise Centra (REC). Men heeft deze centra in het leven geroepen zodat de deskundigheid van het speciaal onderwijs niet verloren gaat als kinderen met een handicap, stoornis of ziekte naar regulier onderwijs gaan. Ambulante begeleiders verstrekken scholen en ouders adviezen en informatie. Ze hebben dus niet zo zeer te maken met de kinderen zelf, maar meer met de leerkrachten en de ouders. Zo helpen zij bij het samenstellen van het dossier, bij het zoeken van een passende school, zij geven voorlichting over wat een bepaalde handicap, stoornis of ziekte inhoudt en zij helpen met het opstellen van een handelingsplan. Een kind krijgt alleen ambulante begeleiding als op onderwijskundig gebied een achterstand te constateren is. Extra hulp in het onderwijs aan de kinderen wordt gegeven door interne begeleiders en remedial teachers. Met hulp van de Rugzak wordt een leerkracht door de school aangesteld om een bepaald aantal uren per week (ongeveer 4 uur) het kind met handicap, stoornis of ziekte extra hulp te geven. Verder moet de leerkracht zelf zorgen voor adequaat onderwijs en een goede opvang.

Als we nu terug gaan naar populariteit met deze recente ontwikkelingen in ons achterhoofd, dan roept dat vragen op. Bakker en Bosman (2003) hebben onderzoek gedaan met de focus op verschillen in welzijn en acceptatie door leeftijdgenoten in drie groepen laagbegaafde kinderen (kinderen die in hun intellectuele vermogens beperkt zijn en niet goed in staat zijn om in het normale tempo het lesprogramma te volgen) in regulier en speciaal onderwijs in Nederland. De eerste groep bestond uit laagbegaafde kinderen in het regulier onderwijs, die geen aanvullende hulp ontvingen. De tweede groep bestond uit laagbegaafde kinderen in het regulier onderwijs die aanvullende hulp ontvingen. De derde en laatste groep bestond uit laagbegaafde kinderen in het speciaal onderwijs. Gemiddelde kinderen in het regulier onderwijs dienden als controle groep. De kinderen in het regulier onderwijs waren tussen de 7 en 13 jaar oud, de kinderen in het speciaal onderwijs tussen de 8 en 15. Informatie over de prestaties op school werd via de leerkrachten verkregen. Daarnaast werden er twee instrumenten gebruikt. Een ‘self-image scale’ werd gebruikt om het welzijn van de kinderen, de relaties met hun leerkrachten en de relaties met hun klasgenoten te bepalen. In totaal bestond deze schaal uit 39 verklaringen die aan de hand van een 5-puntsschaal (van ‘altijd’ tot ‘nooit’) beoordeeld konden worden. Er werd een sociometrische vragenlijst afgenomen om de acceptatie door leeftijdgenoten te bepalen. Deze bestond voor een deel uit opdrachten volgens de benoemingsmethode en voor een deel uit opdrachten volgens rangordening. Uit het onderzoek bleek onder andere dat het zelfbeeld van kinderen sterk relateerde aan het prestatieniveau. Opvallend was het lagere zelfvertrouwen van de laagbegaafde kinderen met een speciale status in het reguliere onderwijs in vergelijking met de kinderen in het speciaal onderwijs. Het wel of niet krijgen van aanvullende hulp in het regulier onderwijs blijkt geen rol te spelen bij de acceptatie voor leeftijdgenoten. Kinderen in het speciaal onderwijs werden populairder beoordeeld dan hun leeftijdgenoten in het regulier onderwijs zonder aanvullende hulp. Het lijkt erop dat de acceptatie van leeftijdgenoten van de kinderen voor een deel gebaseerd zijn op hun schoolprestaties. Slecht presterende kinderen in het regulier onderwijs worden niet gestigmatiseerd door de speciale hulp die ze ontvangen. Kinderen in het speciaal onderwijs beter af te zijn dan slecht presterende kinderen in het regulier onderwijs. Ze worden meer geaccepteerd door hun leeftijdgenoten en ze hebben meer zelfvertrouwen. Geconcludeerd kan worden dat ook al is er geen onderscheid met het oog op prestatieniveau in het speciaal onderwijs, de ervaringen van de kinderen zijn niet aangenamer dan de ervaringen van slecht presterende kinderen in het regulier onderwijs. Het is moeilijk om op dit punt te beslissen of geïntegreerd of niet-geïntegreerd onderwijs het antwoord is op de problemen van een bepaald gedeelte van de jonge kinderen. Welk soort onderwijs het meest geschikt is voor een kind is moeilijk te zeggen. Elk kind is verschillend en er van uitgaande dat de opvoeders het kind het best

kennen, is het belangrijk dat zij een goede afweging maken wat betreft de voor- en nadelen voor het betreffende kind. De resultaten van het onderzoek van Bakker en Bosman geven aan dat kinderen in het speciaal onderwijs meer geaccepteerd werden door hun leeftijdgenoten en dat ze meer zelfvertrouwen hadden. Dit zijn naast de kenmerken en vaardigheden van het kind zelf belangrijke punten in de overweging voor plaatsing van een kind in dan wel het speciaal dan wel het regulier onderwijs.

Een kind met een handicap, stoornis of ziekte op een reguliere school is bij voorbaat een uitzondering door zijn of haar beperkingen. Naast de cognitieve vaardigheden, zal een kind met een handicap, stoornis of ziekte extra hard moeten werken met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling. Kinderen met een Rugzak zullen dan ook extra goed in de gaten gehouden moeten worden. Het belangrijkste doel moet toch zijn om deze kinderen een zo goed mogelijke schooltijd en toekomst te bieden en niet om te bezuinigen en daarom de scholen te laten integreren. Kinderen mogen hiervan niet de dupe worden. Het project is nu bijna een jaar in werking en de komende jaren zullen uitwijzen of integratie binnen het onderwijs succesvol is. Het zou interessant zijn om binnenkort een soort tussenstand te krijgen over de gang van zaken. Niet alleen hoe het deze kinderen vergaat op cognitief gebied, maar ook op sociaal-emotioneel gebied. Er zal goed geluisterd moeten worden naar deze kinderen.

Zoals in hoofdstuk 3 werd vermeld aan de hand van het onderzoek van Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman (1999), kregen de kinderen die aan het onderzoek deelnamen na afloop van de sociale vaardigheidstraining minder negatieve nominaties van hun klasgenoten dan voorheen. Een voorbeeld van een sociale vaardigheidstraining (of leerplan) die wel in Nederland wordt toegepast is het PAD project. PAD staat voor ‘Programma voor Alternatieve Denkstrategieën’, door kinderen wordt het meestal ‘Proberen Anders te Denken’ genoemd. PAD is afkomstig uit de Verenigde Staten: PATHS of ‘Providing Alternatieve Thinking Strategies’. Vijf van de belangrijkste doelstellingen van het leerplan zijn: 1) kinderen leren om beter na te denken en hun eigen problemen op te lossen (=denkstrategieën leren); 2) kinderen leren om met die verbeterende denkstrategieën zich ook meer verantwoordelijk en volwassen te gedragen; 3) kinderen zichzelf en anderen beter te begrijpen; 4) kinderen meer inzicht te geven in hun eigen gevoelens (en zodoende hun gevoel van eigenwaarde te vergroten); en 5) kinderen beter en effectiever te laten leren in de klassensituatie. In Nederland wordt PAD vanaf ongeveer 1992 in diverse scholen gebruikt, onder andere: op basisscholen, op scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (LOM), voor moeilijk en voor zeer moeilijk leren de kinderen (MLK en ZMLK), voor langdurig zieke kinderen (LZK), op mytylscholen, et cetera. Het leerplan wordt gebruikt in allerlei groepen, in leeftijd variërend van ongeveer 6 tot en met 12 jaar. De

leerkracht van het kind past het PAD - leerplan consequent op twee verschillende manieren toe. Ten eerste geeft de leerkracht ongeveer twee keer in de week PAD - lessen, van ongeveer 30 minuten. De tweede manier houdt in dat de leerkracht de kinderen stimuleert om de geleerde begrippen en vaardigheden de hele dag door te gebruiken en doet deze zelf ook vaak voor (2001, Internet). Leuk aan het PAD project is ook dat de ouders van de kinderen erbij betrokken worden. Zij worden op de hoogte gehouden van wat de kinderen leren en zij worden gevraagd om ook zelf op de PAD wijze aan het werk te gaan. Ouders zijn natuurlijk niet alleen het belangrijkste voorbeeld, maar ook degene van wie ze het meest leren. Ouders hebben de grootste invloed op de ontwikkeling van hun kind. In het PAD - leerplan komen vier belangrijke onderwerpen aan bod, namelijk: 1) gevoel van eigenwaarde versterken; 2) zelfcontrole bevorderen; 3) vaststellen en begrijpen van gevoelens en 4) probleemoplossen. Deze worden aan de hand van speciale methoden aangeleerd. Het PAD project is een voorbeeld van een sociale vaardigheidstraining die er voor zou kunnen zorgen dat kinderen minder negatieve nominaties van hun klasgenoten zouden kunnen ontvangen dan voorheen. Het is een training die spelenderwijs kan plaatsvinden, wat het voor kinderen extra leuk maakt. Daarnaast wordt het op die manier ook sneller spontaan in de praktijk gebracht in plaats van dat het alleen tijdens bepaalde ‘lesjes’ wordt toegepast. Juist dit is heel belangrijk, omdat op die manier echt resultaat zichtbaar wordt, zowel voor het kind zelf als voor de omgeving.

In Nederland wil men het regulier en het speciaal onderwijs gaan integreren. De Rugzak is onderdeel van Weer Samen Naar School (WSNS) en hierover wordt het één en ander uitgelegd in hoofdstuk 4. Bakker en Bosman (2003) hebben onderzoek gedaan, gefocust op verschillen in welzijn en acceptatie door leeftijdgenoten in drie groepen laagbegaafde studenten in regulier en speciaal onderwijs in Nederland. De resultaten van het onderzoek geven aan dat studenten in het speciaal onderwijs meer geaccepteerd werden door hun leeftijdgenoten dan hun leeftijdgenoten in het regulier onderwijs (met of zonder hulp) en dat ze meer zelfvertrouwen hadden. Dit zijn naast de kenmerken en vaardigheden van het kind zelf belangrijke punten in de overweging voor plaatsing van een kind in dan wel het speciaal dan wel het regulier onderwijs. Aangezien een kind met een handicap, stoornis of ziekte op een reguliere school bij voorbaat een uitzondering is door zijn of haar beperkingen, zal een kind met een handicap, stoornis of ziekte naast de cognitieve vaardigheden extra hard moeten werken met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het is belangrijk dat kinderen met een Rugzak extra goed in de gaten worden gehouden. Het PAD project is een voorbeeld van een sociale vaardigheidstraining die er voor zou kunnen zorgen dat kinderen minder negatieve nominaties van hun klasgenoten

zouden kunnen ontvangen dan voorheen. Het leuke voor kinderen is dat deze training spelenderwijs kan plaatsvinden.

5. Conclusie / Discussie

In de inleiding wordt populariteit gedefinieerd als acceptatie door leeftijdgenoten. Het zijn de leeftijdgenoten van een kind die zijn of haar populariteit bepalen met behulp van verschillende factoren, onder andere: naam, uiterlijk, leeftijd, sekse en sociale vaardigheden (Hetherington en Parke, 2003). Er wordt een overzicht gegeven van de vijf statustypen die bepaald kunnen worden aan de hand van een viertal beschreven sociometrische technieken. Omdat vriendschappen een rol spelen bij acceptatie door leeftijdgenoten, wordt er stilgestaan bij de verwachtingen van vriendschappen op verschillende leeftijden. Hieruit volgt dat naarmate kinderen ouder worden begrip voor elkaar een belangrijkere rol gaat spelen en dat gedeelde interesses steeds belangrijker worden.

Acceptatie door leeftijdgenoten lijkt afhankelijk van leeftijd. De kans is groot dat er naast bijvoorbeeld de toenemende samenhang die De Bruin (2002, Internet) heeft gevonden tussen agressie en populariteit naarmate kinderen ouder worden, er meerdere factoren zijn die samenhangen met populariteit waarvan de invloed verschuift naarmate het kind ouder wordt. Kinderen kiezen vooral voor vriendschappen met leeftijdgenoten van dezelfde sekse. Dit is niet zo verwonderlijk gezien de verschillen in interessen en speelpatronen tussen meisjes en jongens. Het lijkt aannemelijk dat er meer verschillen zijn in kenmerken waar naar wordt gekeken om te bepalen wanneer meisjes ofwel jongens populair zijn. In hoofdstuk 2 worden verschillende onderzoeken beschreven, waaronder een onderzoek van Zettergren (2003). De resultaten tonen geen duidelijke sekse verschillen aan. Er wordt zowel bij afgewezen jongens als bij afgewezen meisjes vooral duidelijk gewezen op het risico op schoolproblemen over een lange periode. Ook het beschreven onderzoek van Underwood (1997) komt niet met sterke verschillen tussen meisjes en jongens, behalve dat meisjes meer negatieve reacties lijken te verwachten van leeftijdgenoten dan jongens. Uit het onderzoek van Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman (1999) blijkt dat sekse wel een rol speelt in de bepaling van de sociometrische status. Deze rol blijkt echter niet eenduidig te zijn, er is sprake van interactie. In het laatste onderzoek dat in dit hoofdstuk werd beschreven (De Jong, Bosman en Bakker, 2003), bleek de verkregen informatie over sekseverschillen beperkt. Dit keer werden er alleen sekseverschillen gevonden met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling in de niet-sportende groep, maar niet in de sportende groep. Overeenkomstige resultaten werden reeds eerder gevonden door Marsh (1998, in De Jong, Bosman en Bakker, 2003). Volgens Marsh zijn sekseverschillen met betrekking tot de verwerving van een sterk en positief zelfbeeld bij atleten minder groot dan bij niet-atleten.

Daarnaast lijkt de relatie tussen sportbeoefening en de perceptie van hun eigen sociaal gedrag bij jongens minder uitgesproken dan bij meisjes. Het is jammer dat geen van deze onderzoeken met duidelijke verschillen (of overeenkomsten) tussen meisjes en jongens komt, met betrekking tot sociale status en kenmerken die deze sociale status bepalen. In de toekomst zou het goed zijn om sekse als hoofdonderwerp van onderzoeken te nemen in plaats van het als een extra factor mee te nemen. Sekse speelt een rol in de acceptatie door leeftijdgenoten, maar welke rol dat precies is, dat wordt aan de hand van de behandelde onderzoeken in hoofdstuk 2 niet echt duidelijker. Het zou nuttig zijn om in de toekomst onderzoeken met betrekking tot populariteit meer toe te spitsen op sekse en sekseverschillen om hierover meer te weten te komen.

In hoofdstuk 3 is er aan de hand van een aantal onderzoeken gekeken naar de stabiliteit van populariteit en naar de consequenties van een afgewezen sociale status op jonge leeftijd voor de adolescentie. Om de lange termijn resultaten te begrijpen die samengaan met sociale moeilijkheden op jonge leeftijd, is het belangrijk om subgroepen te vormen van afgewezen kinderen. Zo zijn afgewezen kinderen in te delen in kinderen die in de omgang met anderen agressief zijn en kinderen die in de omgang met anderen niet-agressief, onderdanig of teruggetrokken zijn. Zettergren (2003) toont aan dat de afgewezen kinderen een risicogroep zijn, ook over een lange periode. De resultaten van een drie jaar durend longitudinaal onderzoek (Coie, Lochman, Terry en Hyman, 1992) steunen de conclusie dat zowel verwerping door leeftijdgenoten als agressiviteit in de kindertijd significante voorspellers zijn van stoornissen in de vroege adolescentie. Parker en Asher (1987) wijzen erop dat kinderen die op jonge leeftijd niet goed aansluiten bij de groepsnormen van hun leeftijdgenoten in de toekomst risico lopen om eerder met school te stoppen en ze maken een grotere kans om in de toekomst met criminaliteit en agressiviteit in aanraking te komen. Het is belangrijk om voor deze kinderen interventies te ontwikkelen. Wat voor negatieve gevolgen de verschillende subgroepen afgewezen jongeren voor de toekomst met zich meebrengen is volgens Hecht, Inderbitzen en Bukowski (1998) nog niet duidelijk. Pas wanneer hier meer duidelijkheid over verkregen is, wordt het mogelijk verschillende interventies voor de verschillende subgroepen op te stellen. Het onderzoek van Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman (1999) geeft aan dat er hoewel er uit onderzoek is gebleken dat sociometrische status een relatief stabiel kenmerk is, het wel degelijk mogelijk blijkt te zijn om sociaal gedrag en acceptatie door leeftijdgenoten te verbeteren van jongens met een afgewezen status, door het aanbieden van een sociale vaardigheidstraining. Coie en Dodge (1983, in Hetherington en Parke, 2003) hebben een longitudinaal onderzoek gedaan van vijf jaar en zij vonden een bescheiden stabiliteit voor populaire en genegeerde kinderen. Afwijzing lijkt de meest stabiele sociale status. Mogelijk is dit het gevolg van een

‘reputational bias’. Het onderzoek van Boivin, Coie en Dodge (1995) geeft aan waarom sociale status slechts gemiddeld stabiel is over groepen leeftijdsgenoten, dat is namelijk omdat hun overeenkomsten wisselen tussen de gedragsstijl van een kind en de normen van de leeftijdsgroepen. De belangrijkste conclusie van hoofdstuk 3 is dat niet-populaire kinderen, in het bijzonder afgewezen kinderen, een verhoogd risico lopen op problemen in de toekomst. Het is daarom belangrijk om voor deze kinderen passende interventies te ontwikkelen. Pas wanneer duidelijk is wat voor negatieve gevolgen de verschillende subgroepen van afgewezen kinderen met zich meebrengen, wordt het mogelijk om verschillende interventies voor de verschillende subgroepen op te stellen. Toekomstig onderzoek naar de negatieve gevolgen van verschillende subgroepen afgewezen kinderen zijn in dit opzicht interessant.

De in de eerste drie hoofdstukken verkregen informatie wordt in hoofdstuk 4 naast de recente ontwikkelingen in het basisonderwijs in Nederland gelegd. Er wordt uitgelegd wat die ontwikkelingen zijn, namelijk dat men in Nederland van een gedifferentieerd onderwijssysteem terug wil naar een meer geïntegreerd onderwijs. Weer Samen Naar School (WSNS) is erop gericht om het regulier en het speciaal onderwijs te integreren. De Rugzak is onderdeel van Weer Samen Naar School (WSNS). Door Bakker en Bosman (2003) is er onderzoek gedaan, gefocust op verschillen in welzijn en acceptatie door leeftijdgenoten in drie groepen laagbegaafde studenten in regulier en speciaal onderwijs in Nederland. De resultaten van het onderzoek van Bakker en Bosman geven aan dat studenten in het speciaal onderwijs meer geaccepteerd werden door hun leeftijdgenoten en dat ze meer zelfvertrouwen hadden. Dit zijn, naast de kenmerken en vaardigheden van het kind zelf, belangrijke punten in de overweging voor plaatsing van een kind in dan wel het speciaal dan wel het regulier onderwijs. Het is moeilijk om op dit punt te beslissen of geïntegreerd of niet-geïntegreerd onderwijs het antwoord is op de problemen van een bepaald gedeelte van de jonge studenten. Welk soort onderwijs het meest geschikt is voor een kind is moeilijk te zeggen. Elk kind is verschillend en er van uitgaande dat de opvoeders het kind het best kennen, is het belangrijk dat zij een goede afweging maken wat betreft de voor- en nadelen voor het betreffende kind.

Hoofdstuk 4 eindigt met een voorbeeld van een sociale vaardigheidstraining die wel in Nederland wordt toegepast: het PAD project. PAD staat voor ‘Programma voor Alternatieve Denkstrategieën’. Aangezien een kind met een handicap, stoornis of ziekte op een reguliere school bij voorbaat een uitzondering is door zijn of haar beperkingen, zal een kind met een handicap, stoornis of ziekte naast de cognitieve vaardigheden extra hard moeten werken met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het PAD project is een voorbeeld van een sociale vaardigheidstraining die er voor zou kunnen zorgen dat

kinderen minder negatieve nominaties van hun klasgenoten zouden kunnen ontvangen dan voorheen. Volgens Vogels, Roerink, De Graaff, en Bosman (1999) blijkt het mogelijk te zijn om sociaal gedrag en acceptatie door leeftijdgenoten te verbeteren bij jongens met een afgewezen status door het aanbieden van een sociale vaardigheidstraining. Dit zou betekenen dat het risico dat de niet-populaire kinderen lopen op problemen in de toekomst verkleind wordt met behulp van het PAD project.

Er zijn een aantal punten waarmee rekening gehouden moet worden bij het vergelijken van verschillende onderzoeken naar populariteit. Er is niet alleen sprake van een groot aantal verschillende onderzoeken, maar ook een groot aantal verschillende onderzoeksmethoden, waaronder verschillende sociometrische technieken. Zoals in de inleiding werd vermeld, zijn er vier verschillende sociometrische methoden. In de literatuur wordt over het algemeen vaak gebruik gemaakt van de benoemingsmethode. Ook in de literatuur die in deze scriptie behandeld is, is vooral de benoemingsmethode gebruikt, al dan niet in combinatie met één of meer andere sociometrische technieken. Daarnaast wordt de benoemingsmethode niet in elk onderzoek op dezelfde wijze, met dezelfde vragen of opdracht gebruikt en worden niet altijd zowel de positieve als negatieve richting in de benoemingsprocedure gebruikt, waardoor er ook verschillen binnen deze methode ontstaan. Behalve een sociometrische techniek wordt er soms ook gebruik gemaakt van een self-report bij onderzoek naar de acceptatie door leeftijdgenoten. De vraag is in hoeverre een self-report gezien kan worden als een betrouwbare meting, doordat de sociaal wenselijkheid voor een vertekend beeld kan zorgen. Om kinderen toe te schrijven aan een afgewezen subgroep, is het volgens Hecht, Inderbitzen en Bukowski (1998) aan te raden om minstens van twee of meer gedragsbeschrijvingen gebruik te maken en niet, zoals in hun eigen onderzoek, uit te gaan van één enkele gedragsbeschrijving. Verder wisselt de grootte van de onderzoeksgroep per onderzoek sterk. Om bijvoorbeeld sekse en klassenverschillen te achterhalen is het zeker van belang om een minimum aantal deelnemers aan de onderzoeken te verbinden. Er zijn onderzoeken waarbinnen alleen naar jongens dan wel alleen naar meisjes gekeken wordt. Als laatste zijn de onderzoeken die hier zijn beschreven afkomstig uit veel verschillende landen en het is de vraag is of de resultaten vergeleken mogen worden, aangezien het onderwijs duidelijk kan verschillen van land tot land. De resultaten van één land zijn misschien niet generaliseerbaar naar een ander land. Het aantal longitudinale onderzoeken naar populariteit dat gedaan is, is zeer beperkt. En in de toekomst zou longitudinaal onderzoek op dit gebied zeker nog veel te bieden kunnen hebben.

Voor onderzoek in de toekomst naar acceptatie door leeftijdgenoten is het advies om sekse meer als een hoofdfactor te beschouwen, omdat we daar duidelijk meer over te weten kunnen komen. Ook met het oog op interventies die eventueel apart voor meisjes en jongens

opgesteld zouden kunnen worden. Het is zeer aan te raden om gebruik te maken van grote onderzoeksgroepen, om de generaliseerbaarheid te vergroten. De resultaten zouden het best vooral vergeleken kunnen worden met resultaten die in een zelfde soort onderwijssysteem zijn verkregen. Verder is het van belang om te kijken wat de rol van persoonlijkheid is bij acceptatie door leeftijdgenoten. Naast agressie, welke regelmatig bij onderzoek betrokken is, zijn er nog vele andere persoonlijkheidstrekken die elk hun rol zouden kunnen spelen. Het zou interessant zijn om daar meer over te weten te kunnen komen en op deze manier te bepalen of populariteit misschien voor een deel aangeboren is. Daarnaast is er in dit onderzoeksgebied duidelijk een tekort aan longitudinaal onderzoek, terwijl juist longitudinaal onderzoek veel informatie zou kunnen geven over de consequenties later van niet-populair zijn op jonge leeftijd. Dit laatste kan zeer interessant zijn om het verloop van individuele kinderen te volgen. Op die manier kunnen interessante gegevens gevonden worden die gebruikt kunnen worden om interventies zo op te stellen, dat ze zo goed mogelijk bij de behoeften van de kinderen aansluiten.

In verschillende artikelen die in deze scriptie zijn behandeld, wordt een aanwijzing gegeven voor toekomstig onderzoek. Deze worden hier kort beschreven. De vraag die volgens Hymel, Bowker en Woody (1993) interessant is voor toekomstig onderzoek is of agressieve teruggetrokken niet-populaire kinderen het niet lukt om sociale moeilijkheden te herkennen of dat het ze slechts niet lukt om ze toe te geven in onderzoeken zoals deze. Boivin, Coie en Dodge (1995) geven in de discussie van hun onderzoek aan dat het een goed idee voor toekomstig onderzoek zou zijn om de kwaliteiten van de contacten met leeftijdgenoten van kinderen buiten het schoolsysteem te onderzoeken en de relatie na te gaan tussen deze onderzoeken en op school gebaseerde onderzoeken. Zettergren (2003) geeft aan dat het om een relatief beperkt onderzocht onderzoeksveld gaat. Meer onderzoek, bijvoorbeeld met andere self-report methoden zoals interviews, zijn nodig voordat meer definitieve conclusies getrokken kunnen worden over de relatie tussen subjectief welzijn op school en acceptatie door leeftijdgenoten.

Populariteit blijft een relatief begrip, het is zeer breed op te vatten (zelfs wanneer alleen naar populariteit in de klas gekeken wordt). De resultaten blijven dan ook meer veronderstellingen in plaats van harde feiten. Door stapje bij beetje meer te weten te komen over populariteit, kunnen de bevindingen steeds meer de vorm aan gaan nemen van feiten. Voordat het zover is zijn we waarschijnlijk een paar jaar verder.

6. Literatuur

Bakker, J. T. A., & Bosman, A. M. T. (2003). Self-image and peer acceptance of Dutch students in regular and special education. *Learning Disability Quarterly , 26,* 5-14.

Boivin, M., Coie, J. D., & Dodge, K. A. (1995). Individual-group behavioral similarity and peer status in experimental play groups of boys. *Journal of Personality and Social Psychology , 69,* 269-279.

Coie, J. D., Coppotelli, H., & Dodge, K. A. (1982). Dimensions and types of social status: a cross-age perspective. *Developmental Psychology , 18 (4),* 557-570.

Coie, J. D., Lochman, J. E., Terry, R., & Hyman, C. (1992). Predicting early adolescent disorder from childhood aggression and peer rejection. *Journal of Consulting and Clinical Psychology ,* 60 (5), 783-792.

Goleman, D. (2001). *Emotionele Intelligentie* . Olympus.

Hecht, D. B., Inderbitzen, H. M., & Bukowski, A. L. (1998). The relationship between peer status and depressive symptoms in children and adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology ,* 26 (2), 153-160.

Hetherington, E. M., & Parke, R. D. (2003). *Child Psychology : A contemporary viewpoint* (5th ed.). New York: McGraw-Hill.

Hymel, S., Bowker, A., & Woody, E. (1993). Aggressive versus withdrawn unpopular children: variations in peer and self-perceptions in multiple domains. *Child Development,* 64, 879-896.

Jong de, R. J., Bosman, A. M. T., & Bakker, J. T. A. (2003). Sport en sociaal-emotionele ontwikkeling. Een exploratieve studie bij leerlingen in het basisonderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 42,* 231-240.

Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low accepted children at risk? *Psychological Bulletin* , 102, 357-389.

Sabongui, A. G., Bukowski, W. M., & Newcomb, A. F. (1998). The peer ecology of popularity: The network embeddedness of a child’s friend predicts the child’s subsequent popularity. *New Directions for Child Development, 80,* 83-91.

Terry, R., & Coie, J. D. (1991). A comparison of methods for defining sociometric status among children. *Developmental Psychology , 27,* 867-880.

Underwood, M. K. (1997). Peer social status and children’s understanding of the expression and control of positive and negative emotions. *Merrill-Palmer Quarterly , 43 (4),* 610-634.

Vasta, R., Haith, M. M., & Miller, S. A. (1999). *Child Psychology : The modern science* (3rd ed.). John Wiley & Sons, Inc.

Vogels, V. A. F., Roerink, I. J., De Graaff, S. E. H., & Bosman, A. M. T. (1999). Populaire kinderen hebben een betere werkhouding dan afgewezen kinderen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 5,* 234-245.

Wright, J. C., Giammarino, M., & Parad, H. W. (1986). Social status in small groups: Individual-group similarity and the social ‘misfit’. *Journal of personality and social psychology , 50 (3),* 523-536.

Zettergren, P. (2003). School adjustment in adolescence for previously rejected, average and popular children. *British Journal of Educational Psychology , 73 (2),* 207-221.

Internet (via Google):
http://home.introweb.nl/~triangel/pad_project.htm
www.markensteijn.com
www.nrchandelsblad.nl
www.opvoedadvies.nl
www.oudersonline.nl